

АВТОРИТЕТ ВИКЛАДАЧА ВИЩОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ ЯК ПІДГРУНТЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЯКОСТІ ОСВІТИ СТУДЕНТІВ

Якість освіти у вищому навчальному закладі залежить від трьох чинників: хто навчає, як навчає і кого навчають. Але першочергова роль, на нашу думку, належить викладачеві, який має бути активним організатором, наполегливим, освіченою людиною з високою загальною культурою і професійною майстерністю, яка вивчає нові педагогічні технології і впроваджує їх у практику своєї роботи, в життя. Одне з найважливіших значень в оцінці педагога має авторитет викладача, що виступає ознакою професійності педагога. Адже слово авторитетного викладача цінується дуже високо.

Авторитет викладача - інтегральна характеристика його професійного, педагогічного та особистісного положення в колективі, яке проявляється в ході взаємин з колегами, студентами та впливає на якість успішності у вищому навчальному закладі. Причому, слід зазначити, що складовими авторитету викладача є авторитет ролі та авторитет особистості. Якщо кілька років тому переважав авторитет ролі, то зараз, в умовах трансформації суспільства, переважає авторитет особистості викладача, його яскрава, неповторна індивідуальність, яка надає педагогічний і психотерапевтичний вплив на студентів.

Визначення феномена "авторитет" знаходимо в багатьох джерелах. Одне з них фіксує С. Гончаренко в Українському педагогічному словнику: "Авторитет учителя — загально визнана учнями та їхніми батьками значущість достоїнств учителя й заснована на цьому сила його виховного впливу на дітей. До таких достоїнств належать висока духовність, культура, інтелігентність, ерудиція, високі моральні якості, педагогічна майстерність. Професійний авторитет учителя значною мірою залежить також від його становища в суспільстві" [1, - с.14].

Ще в працях Платона, Аристотеля, у доктрині конфуціанства проглядається природа авторитетних відносин. Перший досвід наукового підходу до суті авторитету знаходимо у творах Г. Гегеля, Ф. Ніцше, М. Вебера, Г.-Х. Гадамера, М. Шелера, Ю.Хабермаса. Досліджували проблему авторитетних форм соціальних відносин й українські вчені — Г. Сковорода, В. Антонович, М. Драгоманов, М. Грушевський, М. Хвильовий, В. Липинський, Д. Донцов, І. Лисяк-Рудницький та інші.

Складність і багатоплановість проблеми, її міждисциплінарний характер зумовили виокремлення низки напрямів у цій галузі, зокрема в політологічному, соціологічному, етичному, соціально-психологічному аспектах. Останній репрезентований такими вченими, як Е. Фромм, С. Ткачов, Б. Поршнев, Ю. Неймер, М. Кушнар'ов, К. Павлиця, Ю. Стьопкін, В. Андрущенко, Є. Головаха, В. Богданов та інші.

Цінні поради щодо формування авторитету педагога та його вплив на якість організації навчально – виховного процесу ми знаходимо в працях відомих учених А.С.Макаренка, В.О. Сухомлинського, І.О. Синиці. Адже учительська професія, як зазначав В. О. Сухомлинський,— особлива, її не можна порівняти ні з якою іншою: "... це людинознавство, постійне проникнення в складний духовний світ людини, яке ніколи не припиняється" [7, - с. 421].

Отже, проблема авторитету означає її "одвічність", просторово - часову сталість.

Мета підготовки статті полягає в розкритті основних складових поняття авторитету викладача та впливу його на якість освіти студентів.

У процесі дослідження нас цікавило чи авторитет сам приходить до викладача, чи за нього треба боротися? Якщо треба боротися – то кому? Авторитет не дається, звичайно, разом з дипломом про закінчення інституту чи університету. Студентів мало турбує, що закінчив їх викладач. Для них важливо, *що він знає, як викладає, яка дисципліна* на заняттях. І найкраща система професіоналізації навчального процесу педагогічного ВНЗ не спрацює, якщо її не будуть здійснювати викладачі високої кваліфікації, методично ерудовані, які добре знають школу і не байдужі до її потреб. При всій важливості відповідно професійно спрямованих навчальних програм, аудиторної, самостійної, в тому числі наукової роботи студентів, вирішальною усе - таки є особа викладача, його ідейно-науковий, психолого-педагогічний і методичний рівень. Узагальнення показують, що авторитет викладача є результатом розвитку:

- а) предметних педагогічних знань, вмінь, навичок (знання предмета);
- б) комунікативних педагогічних знань, вмінь, навичок (знання студентів та колег);
- в) гностичних (знання себе та вміння корегувати свою поведінку).

Авторитет викладача формується на основі симпатії та поваги студентів до нього. Тому кожному педагогу необхідно бути людиною доброю, і позитивно відноситись до кожного студента; вміти епатувати студентам; бути оптимістом; бути творчою людиною; мати педагогічний такт тощо.

Як показало дослідження, студенти на перше місце в діяльності викладача ставлять його інтелект, уміння навчати мислити. Імпонує студентам гострота думки викладача, одержимість своєю наукою, багатий життєвий досвід, висока педагогічна культура, уміння вільно й цікаво розповідати, це має бути цільна, гармонійна особистість. Про це ж свідчать і поради видатного педагога Василя Олександровича Сухомлинського, зокрема про те, що постійне поповнення знань — це справа не лише початкуючих молодих учителів, а й тих, хто працює педагогом десятки років. Сухомлинський дає раду вчителю-початківцю: все життя збагачувати власну педагогічну і психологічну культуру, щомісяця поповнювати домашню бібліотеку трьома книгами, одна з яких — "про душу дитини" [7]. Тому він допомагав учителям у створенні "індивідуальної творчої лабораторії", в якій би вони прагнули "сконструювати власний досвід".

Що ж робив він для організації творчого пошуку вчителів? На його думку, для цього необхідно: насамперед навчити педагога аналізувати свою діяльність, встановлювати причинно-наслідкові зв'язки між знаннями учнів і власною роботою, вивчати факти, систематично ознайомлюватися з педагогічною спадщиною минулого, сучасними досягненнями педагогічної науки і практики, давати об'єктивний аналіз не лише особистої діяльності, а й стану навчально-виховного процесу в школі, результатів впровадження у практику передового педагогічного досвіду.

Професіоналізм викладача ВНЗ в педагогічній діяльності виявляється в умінні бачити і формувати педагогічні завдання на основі аналізу педагогічних ситуацій і знаходити оптимальні способи їх вирішення. Заздалегідь описати всі

ситуації, які вирішує викладач під час роботи зі студентами, неможливо. Приймати рішення доводиться кожного разу в новій своєрідній ситуації. Тому однією з важливих характеристик педагогічної діяльності є її творчий характер. Творча індивідуальність викладача-педагога – це вища характеристика його діяльності, і, як усяка творчість, вона тісно пов'язана з його особистістю.

Друге, що імпонує студентам у викладачеві – це його педагогічні здібності, особливо вміння встановлювати і підтримувати дисципліну в групі шляхом реалізації індивідуального підходу до студентів. Парадоксально, але самі порушники дисципліни віддають перевагу вимогливим педагогам. В.О. Сухомлинський уважав, що індивідуальний підхід – це передусім людяність, це гуманний підхід до дитини, це глибоке розуміння й відчуття педагогом духовного світу її – настроїв, почуттів, переживань. Тільки там, уважав він, де педагоги знають душу дитини, де вчительський колектив живе одними переконаннями, там будуть успіхи в навчанні [7].

Організуючи навчально-виховний процес у вищому навчальному закладі, кожен викладач виробляє свій стиль діяльності, який спирається на здібності, володіння якими має велике значення для формування його авторитету. Хоча педагогічні здібності виявляються в діяльності фахівця вищої школи нерівномірно, але їх прийнято розглядати як комплекс – поєднання, а також структуру властивостей особи, що співвідносяться з певною діяльністю. За Н.В. Кузьміною розрізняють такі педагогічні здібності, як комунікативність, перцептивність (розуміння інших), динамізм особистості (активність, гнучкість впливу), емоційна стабільність (саморегуляція), оптимістичне прогнозування (віра в позитивне в кожній людині, у перспективу її розвитку), креативність (творчість) тощо.

Розвиток комунікативної компетентності викладачів займає особливе місце в їх професійній діяльності, оскільки всі основні види роботи педагогів здійснюються через організацію спілкування зі студентами та іншими учасниками педагогічного процесу. Вивчаючи особливості педагогічного спілкування, Г.О.Балл, С.Д. Максименко, С.О.Мусатов, В.А.Семиченко, М.В. Савчин, та ін. звертають увагу на таку важливу ознаку педагогічної діяльності, як поліфункціональність будь-якого акту взаємодії: педагог незалежно від того який функціональний смисл бачить у контакті з учасником взаємодії, завжди реалізує декілька функцій: стимулює пізнавальну активність студента, мотивує пізнання свого предмету, домагається розуміння того, про що йде мова, встановлює певні статусно-рольові стосунки як нормативні, здійснює вплив на особистісному рівні тощо. Комунікативний потенціал вчителя має психологічну і соціальну основи, які тісно між собою пов'язані і детермінують одна одну. Він розглядається як система показників (властивостей) педагога: комунікативні якості, перцептивно-рефлексивні та емоційно-емпатійні можливості, мотивація спілкування, комунікативні знання, вміння та навички. Вираження названих характеристик комунікативного потенціалу в діяльності вчителя є його основною ознакою.

Важливу педагогічну роль відіграє перцептивна здібність емпатичного проникнення у внутрішній світ студентів, спостережливості за настроями дівчат та юнаків. Має створитись така контактність, яка не виглядає панібратством, але дозволяє користуватись довір'ям та щирістю студентів в своїх педагогічних цілях. Володіючи психолого-педагогічною спостережливостю, викладач тонко та тактовно може вплинути на емоції студента. Його емпатичні властивості, здатність до емоційного співпереживання, співчуття і відгуку на психічні стани іншого відіграють істотну роль у формуванні авторитету та суттєво впливають на якість навчально – виховного процесу у вузі.

На нашу думку, викладач повинен допомогти молодій людині виробити досвід адаптації в умовах швидкозмінного світу, уміння відносно безболісно вписуватися в контекст процесів розвитку цивілізації. Адже, професійний обов'язок викладача полягає не лише в тому, що він зобов'язаний допомогти молодій людині стати не тільки висококваліфікованим фахівцем, але й творцем високої культури.

По-третє, характерологічні якості викладача для студентів також мають велике значення. Особистість викладача тоді впливає на розум і почуття студента, коли між ним і молоддю склалися добрі, сердечні стосунки.

Професійно значимі особистісні якості характеризують інтелектуальну і емоційно-вольову сторони особистості, суттєво впливають на результат професійно-педагогічної діяльності і визначають індивідуальний стиль педагога.

Гуманістична спрямованість – найголовніша характеристика майстерності викладача вищої школи, що будується на основі ціннісних орієнтацій: на себе (самоутвердження); на засоби педагогічного впливу (коли найважливіше для викладача вищої школи – виховні ідеали, виховні заходи та методика їх здійснення); на студента (допомогти йому адаптуватися до соціального середовища, знайти смисл у житті); на мету педагогічної діяльності (сприяти самоактуалізуванню у професійній діяльності та громадському житті). Найбільш важлива якість, яка повинна біти притаманна педагогу – любов до дітей. Ми маємо на увазі мудру, добру й вимогливу любов, що вчить жити.

Наступна якість, яка сприяє розвитку авторитету викладача – громадська відповідальність, соціальна активність. Нинішній стан освіти в Україні показує, що одним із його обов'язкових чинників має бути відповідальне ставлення педагога до своїх професійних обов'язків. При цьому йде мова не про формальну присутність його на різноманітних видах навчальної діяльності, передбачених навчальним планом, чи на заходах, які здійснюються адміністрацією та громадськими організаціями вузу. Мається на увазі така організація навчального процесу, яка б зобов'язувала студента до фахового і професійного росту постійно і систематично, що в свою чергу буде сприяти якості освіти.

Викладач повинен бути правдивим, справедливим, порядним, чесним, гідним, працьовитим, самовідданим, чутливим до іншої людини, гуманним у помислах і діях. Але це не знижує актуальності такої його риси як вимогливість. Всепрощення, безпринципність, поблажливості до студентів, потурання їхнім слабкостям, байдужість до негативного в їх навчанні, праці та поведінці завдають великої шкоди вихованню особистості студента. Важливе значення у педагогічній діяльності відіграє інноваційний стиль науково-педагогічного мислення викладача, готовність до створення нових цінностей і прийняття творчих рішень.

Для того, щоб студентам із викладачем було цікаво працювати, необхідно йому любити свій предмет, який викладає, розвивати вміння вести діалог, відчувати потребу в знаннях, у систематичній самоосвіті, а також володіти периферійними якостями, а саме бути зовнішнім привабливим і привітним з почуттям гумору, володіти артистичними здібностями.

Сукупність якостей викладача створює його авторитет. Авторитет педагога, як і авторитет представника будь-якої іншої професії, здобувається наполегливою працею. Педагог головна фігура педагогічного процесу. Його особистий приклад – могутній фактор і виховного впливу. Завдяки спілкуванню із студентами викладач виховує їх не тільки словом, а й всіма якостями своєї особистості.

Ідеально, коли в особистості педагога щасливо поєднані досконале знання свого предмету, педагогічні здібності і високі моральні якості. Таким викладачам нічого турбуватися про свій авторитет. Він приходить до них сам собою. До якихось спеціальних прийомів піднесення свого авторитету їм не треба вдаватися. Взагалі якоїсь системи таких методів не існує. Існують тільки практичні прийоми, за допомогою яких викладач може швидше і повніше розкритись перед студентами, привернути до себе їх увагу.

Не кожному викладачу вдається "завоювати" в студентів авторитет відразу, з першого заняття. Студентам важко буває помітити і зрозуміти ті позитивні якості в свого педагога, що для нього характерні. Це стосується здібностей, умінь, захоплень. З погляду педагогічної тактики буває доцільно швидше показати їх студентам, а не приховувати від них. Але це треба робити завжди при слушній нагоді, а не навмисно.

На жаль існує в деяких вузах позірне піднесення авторитету викладачів. До неетичних, заборонених прийомів піднесення такого авторитету, на нашу думку, належить:

- всіляке підкреслення своєї винятковості;
- так зване предметне чванство – перебільшення значення свого предмета над іншими;
- загравання зі студентами, потурання їм;
- залякування студентів, посилення на свої колишні заслуги.

Добившись таким чином деякого піднесення свого авторитету, такі педагоги часто втрачають його. Адже важливо не тільки "завоювати", а й утримати свій авторитет. Тому необхідно бути завжди обережними, щоб не втратити любові студентів і їх довіри. Бо важкий буває відступ. Про це потрібно завжди пам'ятати.

Тернистий шлях до надбання авторитету викладача є нелегким, особливо в часи соціально-економічних та інших негараздів посттоталітарного суспільства. Він пролягає, як стверджує І.А. Зязюн через творчість, богоспівтворчість людини – професіонала, яка вибрала благородний шлях життєтворчості особистості, самовдосконалення, духовно – інтелектуального самовираження [4]. Ми впевнені в тому, що лише тоді, коли ставлення педагога до студента буде ставленням як до особистості, до ймовірного колеги у майбутньому – то це піднесе його на належний шабель і стане найкращим стимулом у здобутті знань, опануванні вмій та навичок студентами.

ЛІТЕРАТУРА

1. Авторитет учителя // С. У. Гончаренко. Український педагогічний словник. — К. : Либідь, 1997. — С. 14.
2. Бутенко Н.Ю. Комунікативна майстерність викладача: навч. посібн. / Н. Ю. Бутенко. – К. : КНЕУ, 2005. – 336 с.
3. Васянович Г.П. Педагогічна етика: навч.-метод. посіб. / Г. П. Васянович. – Львів : Норма, 2005. – 344 с.
4. Зязюн І.А. Краса педагогічної дії: навч. посіб. [для вчителів, аспірантів, студентів середніх та вищих навчальних закладів] / І. А. Зязюн. – К. : Українсько-фінський ін-тут менеджменту і бізнесу, 1997. – 302 с.
5. Кісіль М. В. Оцінка якості вищої освіти / М.В. Кісіль // Вища освіта України. – 2005.– № 4 (14). – С. 82-87.
6. Сікорський П.І. Якість вищої освіти – основна вимога Болонського процесу / П. І. Сікорський // Освіта. – 2004. – 14-21 квітня. – С. 3-5.
7. Сухомлинський В.О. Сто порад учителів: вибр. твори В 5 т. / В. О. Сухомлинський. – К., 1977.– Т. 2. – 1977. – 670 с.

Подано до редакції 10.11.09

РЕЗЮМЕ

У статті розкриті основні складові поняття авторитету викладача вищого навчального закладу та вплив його на якість освіти студентів.

Ключові слова: педагогічна майстерність, авторитет викладача, професіоналізм, творча індивідуальність, ефективність навчального процесу, якість освіти.

А.П. Петрук, Е.М. Петрук
АВТОРИТЕТ ПРЕПОДАВАТЕЛЯ ВЫСШЕГО УЧЕБНОГО ЗАВЕДЕНИЯ КАК ОСНОВА ОБЕСПЕЧЕНИЯ КАЧЕСТВА ОБРАЗОВАНИЯ СТУДЕНТОВ

РЕЗЮМЕ

В статье рассматриваются главные составные понятия авторитета преподавателя высшего учебного заведения и влияние его на качество образования студентов.

Ключевые слова: педагогическое мастерство, авторитет преподавателя, профессионализм, творческая индивидуальность, эффективность учебного процесса, качество образования.

A.P. Petruk, O.M. Petruk
AUTHORITY OF HIGHER SCHOOL TEACHER AS A BASIS OF THE QUALITY OF STUDENTS' EDUCATION
SUMMARY

The article reveals some key elements of the concept of higher school teacher's authority and its impact on the quality of teaching students.

Keywords: teaching mastery, teacher's authority, professionalism, creative individuality, efficiency of educational process, the quality of education.
